

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

II. 1915.

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1915.

Het Neuzengilde of dat van Nazarius of Nazareth.

Alles krijgt zijn beurt op deze aarde en zoo gaat het ook in de numismatische wereld. Eerst is men begonnen tot in de kleinste bijzonderheden de antieke munten te bestudeeren, daarna kwam zoo zachtjens aan de uitgebreide reeks van middeleeuwsche munten den penningkundige in beslag nemen. Door dat betrekkelijk eerst laat deze merkwaardige munten aan een degelijk onderzoek zijn onderworpen geweest, kan het wel niet anders of vele oude munten moeten zijn verloren gegaan, die mogelijk licht hadden kunnen geven bij het bestemmen van menig thans geheel onverklaarbaar omschrift, of bij het zoeken naar een verloren gegane muntplaats. Vervolgens kwamen de talrijke gedenkpenningen aan de beurt, waaraan, zoowel uit historisch als uit een oogpunt van kunst, uitvoerige standaardwerken en honderden artikelen werden gewijd. Thans is men tot de rijke serie der legpenningen genaderd. Wel is waar, zijn door bekwame penningkundigen ontelbare legpenningen beschreven en gedeeltelijk afgebeeld, maar deze zijn in hoofdzaak in lijstvorm verschenen. VAN MIERIS en VAN LOON, echter, gaven meer, zij hebben uitvoerige omschrijvingen der

door hen vermelde legpenningen gegeven. Hunne verklaringen zijn evenwel niet altijd juist, ook zagen zij wel eens munten ¹⁾ voor legpenningen aan. Dit alles is door VAN ORDEN in zijne *Beredeneerde Naamlijst* en door DIRKS in zijn *Penningkundig Repertorium* gedeeltelijk besproken en verbeterd, maar ondanks dat alles, kan men gerust zeggen, dat het studieveld der legpenningen nog braak ligt, want wij weten slechts bij uitzondering door wie figuren en omschriften, die er op voorkomen, zijn uitgedacht, door welken stempelsnijder de dikwijls zeer fraai bewerkte penningen zijn gesneden, aan wie en door wie ze jaarlijks werden uitgereikt, over dat alles en over nog zooveel meer, tast men nog dikwijls in het duister. Daarom is met ingenomenheid vernomen, dat onze Zuid-Nederlandsche bureu het plan hebben opgevat, eene komplete omwerking der legpenningen, in zooverre het hunne eigene provinciën betreft, te bewerkstelligen. Wij kunnen dus binnen afzienbaren tijd een goeden stap voorwaarts op dit gebied verwachten.

In dit opstel wenschen we iets te zeggen over eenige legpenningen, door VAN ORDEN, DUGNIOLLE e. a. beschreven, maar waarvan de beteekenis, naar onze meening, niet juist is medegedeeld. Wij hebben deze penningen, die, zoover we weten, nog nooit zijn afgebeeld, zoo goed mogelijk doen weergeven. De oudste dezer stukken dateert van 1576.

¹⁾ Vandaar het spreekwoord «Faux comme un jeton». Het waren voornamelijk gouden munten, die met legpenningen werden verward, vandaar dat men op deze laatste ging zetten: Je suis de letton pour jeter, je ne suis pas vrai agneil d'or enz. Zie: *Le jeton, considéré comme instrument de calcul* par ALPH. DE SCHODT.

1.

1. Voorzijde: Baardeloos gelaat naar rechts gewend.
Het oor is zichtbaar. Neus kort, maar buitengewoon dik.

Omschrift: ✠ DEN . GULDYN . VAN . NAZARIVS.

Keerzijde: Een naar de linkerzijde gewend gelaat met ring- en puntbaard en met grooten, krommen, afhangenden neus, die met vele oneffenheden is bezet.

Omschrift: LEUF . HEBBER . DER . NVESEN . 1576.

Koper. Gegoten. Mijne verzameling. Een ex. berust in het Kon. Kab. en in de verz. B. te 's-Gravenhage, wiens exemplaar wij afbeelden.

Deze penning komt in de *Handleiding* van VAN ORDEN onder No. 814 voor. Zie ook DUGNIOLLE, No. 2703.

Opvallend is hier de verkeerde spelling LEUF voor LYEF en NVESEN voor NEVSEN. Dit wijst op een ambtenaar, die met de spel- en schrijfkunst op voet van oorlog stond.

Van dezen legpenning bestaan zilveren exemplaren. Ik vond ze o.a. vermeld in den *Catalogus der veiling penningen en munten*, nagelaten door Jhr. C. A. RETHAAN MACARÉ, waar hij als «gulden van Nazarius» onder No. 833 beschreven staat en in den *Catalogus der veiling*, 5 Maart 1866, door G. THEOD. BOM, waar wij het zilveren

exemplaar onder No. 720^x aldus omschreven vinden:
 Spot-legp. Vz. Omschr. DEN . GVLDEN VAN NAZARIVS.
 Tz. Omschr. LEIJFHEBBER DER NUESEN. 1576.

2.

2. * . DIT . IS . DEN . GVLDEN . VAN . NAZARET.

Rechtsgewend baardeloos gelaat met opstaand haar, snor en dikken, gladden neus, die breeder is dan op den vorigen penning en ook iets meer naar beneden hangt.

Keerzijde: (aan het begin van het omschrift een knijpbril) CHAQVN . POVR . LA . SYEN . 1608.

Twee elkander aanziende knorriges gezichten met opstaande haren. Een punt tusschen de twee neuzen. De man, die naar links ziet, heeft blijkbaar geen kin. Bij den anderen is deze door een krul aangegeven.

Koper. Geslagen. Mijne verzameling. Kon. Kabinet. VAN ORDEN, *Handleiding*, No. 1101. DUGNIOLLE, No. 3639.

DUGNIOLLE voegt aan zijne omschrijving van dit stuk het volgende toe: «Jeton, frappé à l'occasion de l'hiver de 1608, pendant lequel un grand nombre de nez ont été gelés en Europe et particulièrement en Hollande».

Van dezen penning heb ik geen exemplaar in zilver teruggevonden.

3. NEVSE SIET . VVEN CONINCK EN DOET DEN HOET AF.
 Hoofd met neus van buitengewoon groote afmeting.
 Keerzijde: DER NVES. NVIS. NVS. NVSSEN. GVL D. 1637.
 Twee mannenhoofden met groote neuzen, waarvan
 één een koninklijke kroon draagt. Tusschen de
 beide neuzen ziet men eene brandende kaars.

Verzameling GEELHAND.

DUGNIOLLE, No. 3927.

4.

4. NEVSE SIET VVEN CONINCK EN DOET DIN HOET AF.
 Hoofd met krulhaar naar rechts gewend. De neus
 is dik en lang, bovenop leest men de letters s. s. r.
 Boven den neus een koningskroon.
 Keerzijde: * DER * NAES * NEES * NYS * NOOS *
 NEVSSEN * GVLDE.
 Twee hoofden, de een met krulhaar en langen af-
 hangenden neus, de ander met op het voorhoofd
 gekamd haar, dat vierkant is afgesneden, zooals
 de meer eenvoudige burgers dit oudtijds droegen
 en met opgewipten neus.
 Het heeft er wel iets van, alsof zij elkander met
 de neuzen groeten. Op den neus van den naar
 rechts gewenden, ontwaart men de letter D. Ook
 de tweede neus heeft blijkbaar een letter gedragen,

die, jammer genoeg, door afslijting onleesbaar is geworden. Achter de beide hoofden ontwaart men eene brandende kaars.

Zilver. Geslagen. Verzameling Zeeuwsch Genootschap. Onbeschreven.

In den catalogus M. L. DE COSTER komt onder No. 441 eene variëteit van dezen penning voor, die als volgt wordt beschreven, en niet gedateerd is:

La Tribu des Nasiques ¹⁾.

Z. j. NEVSE SIET UWEN CONINCK EN DOET DIN HOET AF.

Profil d'un gros homme, dont la proéminence nasale supporte une couronne royale de France.

Revers: * DER . NAES . NEES . NYS . NOOS . NEVSEN . GVLDE.

Deux autres profils de la gilde des Naes, des Nees, etc. placés devant une chandelle allumée.

Argent. *Catalogue* DE COSTER, No. 441.

De heer VAN KERKWIJK vestigde mijn aandacht op den «Cat. der verzameling munten enz. den 27 en 28 Maart 1804 te Middelburg verkocht op den Langenburgt

¹⁾ DE COSTER schrijft boven dezen jeton:

«La tribu des Nasiques». (Neusapen.)

Alhoewel wij overtuigd zijn, dat het mannenhoofden en geene apentronies zijn, die op de beide eerste jetons voorkomen, willen we toch met enkele woorden weergeven, wat de groote *Encyclopaedie* van dit woord zegt:

«Nasique, genre de singes à variétés nombreuses, dont la dernière espèce a pour type et unique représentant le nasique *Nasalis larvatus*, Singe robuste remarquable par son nez saillant de 7 ou 8 centimètres, recourbé légèrement vers le bas. Les nasiques n'existent qu'à Bornéo, où ils vivent en troupes qui ont les mœurs des autres singes semno-pithèques».

bij de Grootte Markt», waarin onder No. 928 het volgende wordt gemeld :

Aartige Spotpenning op de Neuzen, met het omschrift: Neus ziet uwen Coninck en doet din Hoet af.

Revers: der Naes, Nees, Nijs, Noos, Neussen gulde 1637. Zeldzaam. Zilver. Weegt 7 eng.

Vermoedelijk is dit exemplaar aan het onder No. 4 hierboven beschrevene gelijk; in dit geval zijn de letters op den neus aan de aandacht van den samensteller van den catalogus ontgaan.

In de uiterst belangrijke verzameling legpenningen van wijlen J. P. VAN DIJK VAN MATENESSE te Schiedam berust nog eene vijfde variëteit van deze neuzenpenningen, die, volgens vroegere mededeelingen van den eigenaar, in een ander jaar moet zijn geslagen.

DUGNOLLE zegt ons, dat de neuzen-jeton van 1576 zou zijn geslagen op het beleg der duitsche stad Neuss, en wel als spotpenning op den ongelukkigen uitslag er van. De tweede jeton, die van 1608 dateert, heeft, altijd volgens DUGNOLLE, al een zeer eigenaardige bestemming gehad, hij zou namelijk de bevrozen neuzen uit den strengen winter van 1607 op 1608 vereeuwigen. Wat den penning van 1637 betreft, daarover vernemen we bij DUGNOLLE niets, en wel om de eenvoudige reden, dat de penning hem niet bekend was, toen hij zijn nuttig werk over de Nederlandsche jetons heeft geschreven. Wij zouden gaarne van hem hebben gehoord, welke curieuse bestemming hij mogelijk ook aan dezen legpenning zou hebben gegeven, want wij zijn overtuigd, dat de jeton van 1576 niets met het beleg van Neuss heeft aanhangende gehad en dat de bevrozen neuzen, zoo die inderdaad in 1608 te zien zijn geweest,

geene aanleiding hebben gegeven tot het slaan van satirieke penningen. Integendeel, de meestal treurige gevolgen van een strengen winter zouden eerder een penning in het leven hebben geroepen met sombere, den ernst des toestands uitdrukkende omschriften, dan deze dwaze spotpenningen.

Zie hier als voorbeeld van een dergelijken gedenkpenning de beschrijving van een Sleswijkschen op den strengen winter van 1739/1740: 1)

Voorzijde: Winterlandschap met sleden en blazenden wind.

Keerzijde: Een man bij een ploeg op een rotsblok zittende; links achter hem een troepje kale boomen.

Het omschrift op vóór- en keerzijde te zamen genomen luidt:

WEIL LIEB VND ANDACHT SICH IN KAELT VND EYS VERKEHRT,
HAT HART VND LANGER FROST DAS ARME LAND BESCHWERT.
In de beide afsneden: VOM OCTOB 1739 — BIS IN MAY 1740.
Pestilentia in Nummis, 2) No. 94. Zilver.

Nu is het inderdaad waar, dat de winter van 1607 op 1608 buitengewoon streng is geweest en we vernemen tevens, dat er in dien tijd wel menschen van de koude zijn omgekomen. Het land, dat vroeger geheel ontoegankelijk was, lag nu geheel open en weerloos voor den vijand, vertellen ons de geschiedboeken. Gelukkig voor ons land, dat juist in dien tijdelijken ijstijd

1) Deze penning is gesneden door J. KITTEL. FORRER echter, schrijft dit stuk aan GEORG WILHELM KITTEL 1694—1769 toe.

2) *Pestilentia in Nummis. Geschichte der grossen Volkskrankheiten in numismatischen Documenten*, von Dr. L. PFEIFFER und C. RULAND. Tübingen 1882.

gezanten van den Aartshertog naar Holland werden gezonden tot het bespreken van een te sluiten wapenstilstand, die, zooals men weet, inderdaad in 1609 tot stand is gekomen. Evenwel, al ware de winter nog eens zoo streng geweest, als hij zich begin 1608 in Nederland vertoonde, spotpenningen zouden er niet op zijn gemaakt.

Neen, de hier boven beschreven jetons zijn een soort van gildepenningen geweest. of, wil men liever, satirieke penningen, behoorende aan gezelschappen, die waren opgericht met het doel, zichzelf van tijd tot tijd luidruchtig en vroolijk te vermaken. Is lachen ook een volksvermaak, vraagt J. TER GOUW in zijn onschatbaar werk over «*De Volksvermaken*» ¹⁾. Welzeker, hooren wij hem antwoorden, daarom hielden de vorsten er hofnarren op na en zoo ontstonden de Narrengilden met MOMUS ²⁾ en DEMOKRIET tot patroon. Het narrengilde te Castelle bij Dendermonde ³⁾

¹⁾ J. TER GOUW. *De Volksvermaken*, blz. 558.

²⁾ MOMUS, god van de spotternij. DEMOCRITUS van Abdera is een Grieksch wijsgeer geweest, omstreeks 470 v. C. geboren. Men zegt van hem, dat hij steeds over de dwaasheden der menschen lachte. Hij overleed in 362 v. C.

³⁾ La Mère folle ou la Compagnie d'Infanterie de Dijon, était une assemblée bouffonne, qui comptait plus de cinq cents membres appartenant à toutes les classes de la Société, qui se réunissaient en des agapes joyeuses. Elle comptait des princes, des évêques, des membres du parlement, des fonctionnaires, des artistes, des marchands, etc. Le chef, élu à la majorité des voix, s'appelait la Mère folle. Il avait toute une cour comme un souverain. L'origine de cette Compagnie est inconnue, on sait seulement qu'elle était déjà florissante en 1454, année pendant laquelle PHILIPPE LE BON, duc de Bourgogne, confirma son existence. Il est probable, qu'elle n'est, comme le suppose le Père MÉNESTRIER, qu'une imitation, due à ENGLEBERT DE CLÈVES, de la Compagnie des Fous de Clèves. Les princes de Clèves étaient intimement liés avec les ducs de Bourgogne. Par un édit royal, donné à Lyon le 21 juin 1630,

vierde zijn feest op donderdag na Pinksteren 1).

In ons land, zegt TER GOUW, was reeds in 1381 een «Geselschap van den Gecken» door graaf ADOLF VAN KLEEF gesticht. Vele van die gezelschappen hebben eigen zegels en penningen bezeten 2).

Wij weten allen, hoe in de 16e en 17e eeuw onze voorvaders nu en dan uit hunne gewone ernstige plooi konden geraken en dan bij feestelijke gelegenheden dikwijls de dolste pret maakten. Het ging daar somtijds zeer luidruchtig en niet minder hoogst verkwistend toe, zoodat de plaatselijke besturen menige ordonnantie en plakkaat tegen dat onverstandig feest-

la Compagnie fut abolie, à cause des débauches et des désordres qu'elle avait produits, «contre les bonnes mœurs, repos et tranquillité de la ville».

Néanmoins, en 1638, à la naissance du dauphin, Louis XIV, la Compagnie était encore forte de 400 hommes, mais elle n'osait plus donner de fêtes qu'avec l'autorisation du Gouverneur.

Cf. FLOEGEL EBELING, *Geschichte des Grotesk-Komischen*. Leipzig, 1887, pp. 325—334.

1) Castel. Le jeudi après la Pentecôte était autrefois à Moerzeke, dans le pays de Termonde, un jour de grande jubilation. De tous les villages environnants on se rendait au Castel, appelé vulgairement «Hoog Castelle» pour assister à la messe, qui s'y célébrait ce jour dans la vieille chapelle dédiée à Notre-Dame. Après la cérémonie religieuse, avait lieu une fête d'un genre tout particulier: on conférait d'abord des charges ridicules, puis une femme grotesquement habillée en grande dame, assise sur un chariot chargé de fumier et trainé par quatre haridelles et accompagnée d'une foule de jeunes gens, à pied et à cheval, faisait le tour de la place et descendait de son char aux huées de tous les assistants. L'invasion française mit fin à la chapelle aussi bien qu'à la fête populaire.

D'après BOU DE REINSBERG-DÜRINGSFELD, *Calendrier belge*, I, p. 372.

2) Wie over de Monnaies des Fous, des Innocents, enz. meer wil weten, leze o.a.: THOMAS WRIGHT, *Histoire de la Caricature et du grotesque dans la littérature et dans l'art* Paris, pp. 202 en volgende, maar neme vooral inzage van wat de *Nouveau Manuel de Numismatique* van J. ADRIEN BLANCHET op blz. 464 en volgende over de monnaies des Innocents zegt. Een groot aantal van deze penningen vindt men daar beschreven.

vieren het licht hebben doen zien. Op bruiloften, gilde-maaltijden, jaardagen, doopmalen, kermissen en andere feestelijke dagen echter, bij welke gelegenheden meestal veel gegeten, maar vooral veel gedronken werd, kon men toch niet altijd praten, schertsen en lachen, men wilde wel eens uitrusten ook, vandaar dat in de pauzen voordrachten van allerlei aard werden gehouden, die somtijds vol ernst maar meestal de dwaasheid zelve waren. Dat de Rederijkers veelal de aangewezen personen waren om bij die gelegenheden van hunne dichterlijke ontboezemingen lucht te geven, behoeft niet te worden betoogd.

Vele rijmelarijen zijn bijgevolg oudtijds gemaakt om de aanwezigen op feestelijke bijeenkomsten zoo vroolijk mogelijk te amuseeren. Men volgde echter gaarne in alles de officieele gilden na, zoodat het begrijpelijk is, dat ook voor narrengilden en dergelijke statuten en artikelen werden opgesteld, waaraan men zich stipt had te houden. Het spreekt van zelf, dat deze artikelen veel dwaasheden bevatten. Welnu, aan een dergelijk jolig gezelschap danken vermoedelijk de boven-genoemde neuzenpenningen hun ontstaan. Wij bedoelen hier het zoogenaamde Neuzengilde.

Het is bekend, dat in het Mengelwerk van oude Volksalmanakken dikwijls merkwaardige bijdragen over de zeden en gewoonten onzer voorouders te lezen staan, die men elders tevergeefs zal zoeken. Zoo vonden wij in den hoogst zeldzamen «*Nieuwe Utrechtse Almanach*» van het jaar 1748 ¹⁾, eigendom van den heer J. E. TER

¹⁾ *Nieuwe Utrechtse Almanach; na den nieuwen stijl, op 't schrikkel-jaar onses Heere 1748. Voorzien van de Vrye-markten, Jaar-, Paarde-*

Gouw te Hilversum, iets omtrent het zoeven genoemde. Neuzengilde geboekt. Zie hier den titel en gedeeltelijken inhoud van den gildebrieff ¹⁾, zooals hij in dien almanak voorkomt. Wij moeten er echter bijvoegen, dat, zooals de kleederdrachten der van fraaie neuzen voorziene heeren en dames aanwijzen, de oorspronkelijke uitgifte van den brief heel wat jaren vroeger dan 1748 moet zijn geschied.

Neuzengilde.
Nieuwe Broederschap
ofte
Gilde van Jonckheer
Domp-Hoorn, Vry-Heere tot
Nazareth, marck-grav', tot
Snuytenborg, etc.

Een yeder sal gehouden wesen na dese onse ordonantie hem te reguleeren op de boete die daar op gestelt is.

Gedrukt in Flora op Goede-Vrydag ²⁾
onder de maaltijd.

Beeste- ende Leermarckten etc. nevens des maens op ende ondergang.
't Utrecht bij WILLEM JAN REES. Ordinaris 'sLands Drukker by de Bakker-Brug 1748.

¹⁾ Onze voorouders waren niet altijd heel fijn in het kiezen hunner bewoordingen, daarom namen we niet alles uit den gildebrieff, die ook in *De oude Tijd*, jaarg. 1871 is opgenomen, over.

²⁾ Goede Vrijdag is hier niet de Christelijke feestdag, die wordt bedoeld, zegt de heer TER GOUW, maar heeft hier de beteekenis, die de jongelui er aan gaven: voor hen was het *goede vrijdag* als zij goed aan 't vrijen waren. Op hunne bijeenkomsten bij den maaltijd werd zoo'n gildebrieff voorgelezen en diende tot groot vermaak der aanwezenden. *De Oude Tijd*, 1871, blz. 229.

**Generale beschryving ofte Caerte van onse Gilden,
soo Mannen als Vrouwen, etc.**

«Wij Jonk-Heer DOMP-HOORN, Vry Heer tot Nazareth, Markgrave van Snuytenborg ende Prinsen van de Neusen Doen kond ende kennelyk allen degenen die dese Letteren sullen sien ofte hooren lesen, Saluyt: Als dat wij gegeven hebben ende geven mits desen onse opene Brieve aen onsen Groot-machtigsten Heer van SNAVELBORG vollemaght ende bevel om uyt onsen name ende van onsen'twege te mogen eysschen ende manen sonder eenige oogluylkinge alsulcke Giltgeld als hy bevinden sal na gelegenheyd van der saken behoorlijk te wesen in alle dorpen, vlekken, steden van onse ende synen residentie sonder dat sy sullen mogen soeken eenig uytstel of henlieden te behelpen met eenig bedroch ofte list, ende onse actien ende rechten te onthouden van onse jaarlijkse domynen, dat renterende is tot een groot achterstal van onse Gilde, ende groote verachteringe van onse Camere. Daeromme begeeren wij van al onse Mede-Broeders ende Mede-Susters, 't sy groot of kleyn, jonk of out, rijk of arm, edel en onedel, in alle steden, dorpen ende vlekken: te water en te lande, daer onse sergiant van wapenen ofte de toonder van desen, zal eysschen het voorsz. Gildegeld, niet te willen daer tegen seggen of procederen, maer ter contrarie gewillig terstond te betalen de somme van penningen, daer syluyden op getaxeert ende gestelt sijn».

Hierop volgt de taxatie van de meest ongewone neuzen, die toen ter tijde rondliepen, en waaruit wij zien, dat, hoe misvormder een neus was, des te hooger

de jaarlijksche belasting werd gesteld, die men er voor had te betalen. Om niet al te veel plaatsruimte in dit Jaarboek in te nemen, vermelden wij slechts enkele opgaven.

«In den eersten: Te weten van eenen frisschen ende bijna welgemeekten neus twee blanken ¹⁾.

Van eenen ingevallen neus ende vóór spits ofte scherp 5 grooten ende een half.

Van eenen middelbaren neus lankwerpig gelyk als de mynen (namelyk dien van Jhr. Dompheorn) twee stuyvers.

Van eenen vervaerlycken ontvleesden dikken neus vijf grooten.

Van eenen krommen, leelyken ofte mismaakten neus. twee blanken ende een negenmanneken ²⁾.

Van eenen breedten neus ende lanck naer advenant. drie stuyvers.

Van eenen middelbaren neus met een bult. vijf grooten ende drie duyten.

¹⁾ Een blank is gelyk aan zes duiten.

²⁾ Negenmanneke, geslagen volgens de instructie van Karel V van 22 dec. 1520. Het werd ook wel sesken genoemd en gold «ses miten vlems oft negen miten Brabants». Volgens mededeeling van den heer EMILE VAN HEURCK wordt het woord negenmanneke als «terme de comparaison» nog thans in de provinciën Antwerpen, Brabant en Limburg in den volksmond gebruikt. In Vlaanderen hoort men het niet veel meer uitspreken, in ieder geval komt het niet meer voor in de *Westvlaamsche Idioticon* (1892) van L. L. DE BO, noch in GUIDO GEZELLE'S *Loquela* (1907).

- Van eenen neus vol pok-putten . drie blanken.
 Van eenen rooden carmosynen-neus drie stuyvers
 ende een halven.
- Van eenen dicken, leelyken rooden
 kalkoen-neus negen stuyvers.
 Van eenen afgevallen neus, die
 kleyn is drie blanken
 ende een negen-
 manneke.
- Van eenen neus, hetzy kleyn ofte
 groot met één neusgat drie stuyvers
 ende een oortjen.
- Van eenen blauwen kalkoenschen
 neus, die is gestelt op drie en twintigh
 stuyvers.
- Van eenen langen dicken neus, wat
 omgrocmt boven met een Sinternel-
 Huysken, ofte vratte sal betalen voor
 gilde-gelt vier en dertigh
 stuyvers ende
 een halven bras-
 penning eens.

Nu zijn der noch andere neusen van veelderley cou-
 leur, daer men wat meer als andere extraordinaris op
 moet letten om de couleuren wel 't onderscheyden,
 ook op die met groote puysten en vratten, die ge-
 taxeerd moeten worden op negen en dertigh stuyvers
 ende een halve.

Eens omtrent St. Jan often alleruytersten acht dagen
 daer naer, sal yder gehouden sijn, sijn gildegelt te
 betalen, op pene, die dat blijft in gebreken dat zij-luden
 daer vooren dadelijk sullen worden geexecuteerd. Be-

velende daerom eenen yegelycken, dat sy hun pronte-lyken reguleren naer ons Edict, bevel ende mandement, ofte datse andersints sullen vallen in onse indignatie ende daerenboven arbitralyken gestraft te worden als Rebellen ende Pertubateurs van onse Camere. Ende om dit alles, des voorzeggd, beter tot goed effect te brengen: versoeken wy aen al ons Hooft-lieden van ons Gilde ende Camere, als Gilde-Meesters ende Oversten onse Mede-Broeders alle behulp ende bystand, want het ons also gelieft.

Gegeven in onse Groot-machtigste ende seer wijd-vermaerde koopstad Nazareth, gestaen ende gelegen by de stad Snuytenborg, op den twee-en veertigsten deser loopende maend. Ende tot meerdere verseeckerheyd in presentie van twee aleens geneust».

Achter dit stuk komt nog een vervolg op de ordonantie voor, waarin opnieuw taxaties van merkwaardige neuzen worden medegedeeld, want men had blijkbaar den gewonen neus vergeten, zegt TER GOUW, en die werd nu op een blank geschat, terwijl een lange, smalle neus een stuiver deed. Het platneusje, dat nog al eens, volgens den Gildebrief, voorkwam, werd laag berekend, namelijk een halve stuiver; het meer zeldzame wipneusje daarentegen — waer men byna geenen neuse en siet — had drie stuivers te betalen. Was men een langen neus rijk, die scherp was als een kemelsrug, welnu, met drie stuivers en een halven blank kwam men er jaarlijks af. Wie het ongeluk had een «druppende neus» te bezitten, moest «voor de groote moeylijkheid van denzelven te onderhouden ende te regeren soo met trecken ende snuyten» twee stuivers opbrengen. En nog alijd was men niet zeker vreemde neusvormen

te hebben vergeten; daarom zou men er in den loop van het jaar eens goed op letten en deze dan bij eene volgende gelegenheid laten taxeeren.

De gildebrief eindigt met allen een hartelijk «vaertwel» toe te roepen.

De houtsneden die den tekst vergezellen zijn wel aardig. Men vindt er enkele woorden bijgeschreven, als:

Ik ben Domp-Heer van 't gild.

Ik ben Domp-Heers Vrou.

Wat dunkt u van den mynen?

Mynen is de kortsten.

Mynen is van passen.

Al is hy jong hy sal nog wassen.

Wy hadden geen rust 't was ons een pijn

Of wy moesten mede in 't gilde zijn. enz.

Behalve deze fraai geneusde heeren en dames, wordt ook eene afbeelding gegeven ten voeten uit van den gildeknecht of bode, wiens roeping het was «een yege-lyck te vermanen», dat zy hun verschenen taxatiën zouden komen betalen.

Een tweede plakkaat en ordonnantie op hetzelfde onderwerp komen voor in een zeldzaam geworden «neusen-boeckje» in mijn bezit. Op het titelblad, waarop geen drukkersnaam noch plaats van uitgifte voorkomen, is de gildebode afgebeeld, bezig op een platten trommel te slaan met dit onderschrift:

Die zijn Gildegelt betaelt,

Wort van ons niet agterhaelt.

Het neuzenboekje was bestemd voor mannen, vrouwen, vrijers en vrijsters, en deed zien hoeveel een ieder voor zijn fraaien neus te betalen had. Er staan vele

curieuse houtsneden in, waar boven tweeregelige rijmpjes.

Zoo is er een mijnheer te zien, die een pijpje rookt, met het bijschrift:

Als ik eens rook mijn lieve Vrouw,
So dient de Neus mijn voor een schouw,

en, op een andere plaats:

Ik sag noyt beter paer bequame,
Wie kan ons van het Gilt beschame.

Daarop volgt de omschrijving van het «Placcaet, en Ordonnantie van 't Neuse-Geldt», die we echter niet zullen vermelden, omdat ze grootendeels op de reeds boven aangehaalde gelijk. Alleen het begin worde hier even vermeld: Wy Jonk-Heer Dompfoorn, Vry Heer tot Nazareth, Marck-grave van Snuytenborg ende Amman van Neusen. Doen kont ende kennelyk allen dengenen die desen letteren sullen sien ofte hooren lesen, saluyt: enz.

Bij de taxatie der neuzen valt het op, dat hier vooral Noord-Nederlandsche neuzen worden beboet. Zoo moest worden betaald van:

Een Vriesse welgemaekten neus .	two blanken.
Een Haarlemse spek-neus die kleyn	
is	two blanken en een duyts.
Een roode carmosyne Leydse neus	7 groot.
Een Delfse neus, kleyn of groot .	3 stuyvers.
Een Goudse roode brandewijns neus	6 »
Een Haagse scherpe neus. . . .	12 »
Een Dortse en welgemaekte neus	6 duyten.

- Was die neus lang en smal . . . 7 stuyvers.
- Ook sullen se de neusen van de
Vrou-luy, die te Uytregt van de
France gesnooten zijn betalen . . . 13 stuyvers.
- Een Rotterdamsche neus . . . 3 st. en een half
blank.
- Een Capiteyns neus, die dan wat
ingevallen is . . . 5 groot en een
half.
- Een ingevallen appelwijfs neus en
vóór scherp. . . 3 st. min een
oortje.
- Een breede visch-wijfs neus en lang
na advenant . . . 3 stuyvers.
- Alle de neusen van schippers,
wagenaers, herbergiers, sackedragers
en soldaten. . . 5 st. 4 penningen.
- Een schoenmakers smerige neus,
vóór dik en rood. . . 6 stuyvers.
- Een middelbare neus met een bult . . . 6 gulden 3
duyten.
- Een rode makelaer neus . . . 6 stuyvers en
een oort.
- Een tobaksneus . . . 13 stuyvers.
- Een snydersneus die druypt. . . 4 »
- Een pannekoeks neus . . . 7 » 1 duyten.
- Een blauwe Turf-vulsters neus. . . 5 »
- Een korte dicke en platte sleepers
neus, met een uytstekende kin, daer
men een half musje opsetten kan . . . 29 st. 1 duyten.
- Er worden nog zeer vele andere neuzen in deze

ordonnantie beboet, maar we hebben aan de opgegevene reeds meer dan genoeg.

Zooals wij hebben gezien, zijn deze gilde-ordonnanties niet anders dan scherts. Vermoedelijk tijdens den maaltijd op de jaarvergadering van het Nazarethgilde voorgelezen, zal men bij die gelegenheid de aanwezige neuzen hebben getaxéerd en de boeten geïnd, want een gild zonder eenige jaarlijks terugkeerende ontvangsten kon niet bestaan.

De laatst aangehaalde gildebrief, die voornamelijk neuzen van menschen uit den eenvoudigen stand, als slepers, visschers, boeren, herbergiers, enz. beschrijft, is in zooverre gedateerd, dat hij, in zijn tegenwoordigen staat niet vóór 1672, het jaar dat de Franschen Utrecht bezet hielden, kan zijn opgesteld. Daar er vele Noord-Nederl. neuzen in voorkomen alsmede dat iets meer bij den Utrechtschen wordt gemeld, meen ik te mogen aannemen, dat ook deze tweede brief in een Utrechtschen almanak in de 18^e eeuw is verschenen. Evenwel niet oorspronkelijk. Naar aanleiding van hetgeen Dr. BOEKENOOGEN de goedheid had mij te melden, mag men aannemen, dat het stuk vroeger in een Antwerpschen almanak heeft gestaan en dat de Utrechtsche uitgever wijzigingen in den tekst heeft aangebracht om den brief meer voor Noord-Nederland te doen dienen.

Uitdrukkingen als «*Jonkheer Dompheorn, Markgrave en Amman*» behooren in het Zuiden, hoogstwaarschijnlijk in Antwerpen thuis en zijn, volgens Dr. BOEKENOOGEN, in ons land vermoedelijk nooit in gebruik geweest, tenzij in enkele aan België grenzende gewesten. Wij denken hierbij aan Antwerpen, want in het mengel-

werk van Antwerpsche volksalmanakken ¹⁾ kwamen neuzenboekjes en neuzenliedjes ²⁾ voor.

Daar de afbeelding van den gildeheer in mijn Neuzenboekje gelijk is aan die, voorkomende in den Utrechtschen almanak van 1748, mogen we aan een en denzelfden oorsprong gelooven, eerst Antwerpen, daarna Utrecht. Reeds op het einde der 17^e eeuw gaf de Utrechtsche drukker VAN POOLSUM zulke almanakken in 32° uit ³⁾. Mijn Neuzenboekje, eveneens in 32°, zou dus uit het mengelwerk van zulk een almanak kunnen afkomstig zijn. In latere jaren is het stellig wêer herdrukt, bijv. in den almanak van STICHTER.

De kostumen door de neuzen-karikaturen op de hout-sneden gedragen, zijn ouder dan de 18^e eeuw, mogelijk stammen ze uit de 16^e of begin 17^e eeuw. Die oude almanakken, waarin somtijds aardige volksgewoonten onder het mengelwerk voorkomen, zijn voor het meeren-deel verloren gegaan.

¹⁾ Dr. BOEKENOOGEN vestigde mijn aandacht op een Antwerpschen almanak van het jaar 1706, voorkomende in de Lijst der almanakken uit de Bibl. van Ridder GUST. VAN HAVRE in den veilingscatalogus bij FRED. MULLER en C^o. (11—15 Dec. 1905 No. 755) waar het boekje als volgt wordt omschreven: 1706. Almanach . . . door PH. DE DIJN. Antw. VERDUSSEN. Vêlin estampé, à fermoirs . . . La quatrième partie est intitulée Nieuwe Gulde met den Almanach van Joncker Domp tot Nazareth, gemaect op de calculatie van de Neusen, ende Snuytaert. 't Antwerpen bij MART. VERHULST (Avec curieuses gravures sur bois représentant divers types de nez).

²⁾ In den eerlyken Vaekverdryver, Almanach voor het schrikkeljaer O. H. JESU CHRIST 1844, te Antwerpen gedrukt, komen een «liedeken», de neuzen van Nederland bezingende, en een «Neuzen-Gezang» voor, wel een bewijs hoe populair het onderwerp zelfs toen nog was. Dezen «vaekverdryver» ontving ik door bemiddeling van den heer EMILE VAN HEURCK.

³⁾ Mededeeling van Dr. BOEKENOOGEN.

«Dit is mede oorzaak, dat het wel niet meer zal uit te maken zijn», zoo schreef mij onlangs Dr. BOEKENOOGEN, «of de reeksen van houtsneden met rare neuzen het eerst voor een almanak zijn vervaardigd en daarna ook voor kinderprenten ¹⁾ zijn gebruikt en nagevolgd, of omgekeerd». Want ook op kinderprenten komen heele seriën van rare neuzen-karikaturen voor. Om slechts ééne te noemen, vermelden wij NOMAN, No. 396, getiteld «*Het Neuzegeslacht*», ²⁾ bestaande uit 6 × 4 17de eeuwse houtsneden. Boven links in de houtsnede ziet men een papier, waarop «*placcaet*». Bij fig. 1 leest men: «'t Placcaet en ook dit wapen toont, dat hier der Neuzen Koning woont» en bij fig. 4: «Wij hadden geen rust, 't deed ons pijn, of wy moesten mee in de gilde zijn».

¹⁾ Zie in: EMILE VAN HEURCK en Dr. G. J. BOEKENOOGEN *Histoire de l'Imagerie populaire flamande*, twee afbeeldingen van zulke neuzenprenten. Ze zijn op blz. 140 en 478 te vinden. De verkleinde blok van de prent op bl. 140, eigendom van den heer EMILE VAN HEURCK, is ons door dezen welwillend ter beschikking gesteld, waarvoor wij den geleerden schrijver onzen hartelijken dank betuigen.

²⁾ Ook de volgende aantekeningen danken wij aan Dr. BOEKENOOGEN. In de Amsterdamsche Bibliotheek berust een STICHTER's *Enckhuysar Almanack* van 1795 (in 16°) waarin voorkomt: Ordonnantie // Van den Tax op de Neuzen // Van eene buitengewoone Gestalte // enz. . . . Gedrukt in Neuzenkroonstad // Daar Brommerneus te Troon zat.

Op de veiling door BURGERSDIJK en NIERMANS 2—10 Dec. 1901 te Leiden gehouden, werd onder No. 1327 een verzamelbundeltje van mengewerk uit almanakken uit het einde der 18^e eeuw geveild, waarin voorkwam: «Nieuw plakkaet van het Neusegeld».

Onder de kinderprenten uit de verzameling BOEKENOOGEN, vindt men rare Neuzen bij STICHTER, No. 86 (NOMAN, 223). Fig. 1 heeft: 'k Ben overman van 't Neuzen-Gild, Daar roem ik op: Praat wat gy wilt; fig. 2 heeft: Ik voer de Kroon als Neuzen Koning; fig. 17:

Als kwabbeneus voer ik de Pen

Daar 'k Neuzen Secretaris ben. enz.

De prent bevindt zich in de verzameling Dr. BOEKENOOGEN.

Zooals wij gezien hebben, komen in den «*Nieuwe Utrechtse almanach*», deze twee laatste regels boven een paar prentjes ook voor. Om een denkbeeld te geven van een kinderprent met rare neuzen hebben wij op pl. III er een verkleind laten afbeelden. Ze is ontleend aan het prachtige boek van de heeren VAN HEURCK en BOEKENOOGEN, alwaar we vernemen, dat deze hout-sneden door den Turnhoutschen drukker P. J. BREPOLS, vermoedelijk naar eene Hollandsche prent, zijn genomen, die uit het laatst der 18^e eeuw zou stammen; de kleederdrachten van sommige karikaturen echter wijzen op een veel ouderen datum.

Wat nu de boven beschreven legpenningen betreft, mag het wel als zeker worden aangenomen, dat ze ten behoeve van een zoogenaamd Neuzengilde zijn vervaardigd. Zooals men weet, is er een tijd geweest, dat bijna uitsluitend met legpenningen werd gerekend. LE FRANCK VAN BERKHEY haalt in zijne *Natuurlyke Historie van Holland* ¹⁾ een versje aan, overgenomen uit het rekenboekje van M. C. CRESZFELDT, dat in 1557 te Deventer het licht heeft gezien en dat volgens dezen op het rekenen met penningen doelt. Wij vonden het, eenigszins gewijzigd, in eene uitgaaf van 1577 terug, waarin het aldus voorkomt:

Van Settinge des Vingers der Luchter (linker) Handt
up die linien.

¹⁾ In de *Natuurlyke Historie van Holland*, blz. 1445, komen enkele afwijkingen in de woorden voor, bijv. Van settinghe des fingers vluchterhand.
 dat negeste spatium sult verstaen
 Van die linien eyn halve teyckent aen. enz.

Up welcke Linia mercket hier by
 De vinger wert gesettet, betekent dy
 Eyne, dat negeste (naaste bij) spatium sult verstaen
 Under de Linien, eine Halve teikent an
 Dat spatium daer over Vyve melt,
 Die anderde Linia Thiene telt.
 De derde Hondert, mercket recht,
 De vierde dat Dusent secht.
 Unde so voort an hent toe dem Eynde
 Die Rekensbanck: wert dan affgewendt
 Van den Linien die Vinger dijn,
 So beduyden sie gelijk als voerhin.

Op de scholen werd het rekenen met penningen reeds aan de kinderen geleerd, zooals de oude rekenboekjes bewijzen. In het beroemd geworden schoolboek van JOH. AMOS COMENUS «*Portael der Saeken en Spraeken*», Amsterdam 1673, komt in het derde hoofdstuk bij het woord «rekenmeester» de vraag voor of deze rekende met cijfferen ofte met rekenpenningen. De kinderen leerden dit in het latijn vertalen met «idque vel Cifris, vel Abaculis (Calculis)». Het gebruik van calculi, ronde schijfjes van ivoor, gepolijst hout of dergelijke, vindt men reeds bij de Romeinen terug. In ons land waren op het laatst der 13^e of in het begin der 14e eeuw rekenpenningen reeds algemeen in gebruik. Eene rekening van het Vrye van Brugge van het jaar 1284 bevestigt dit. Rekeningen van 1303 en latere jaren spreken van worpghelt of werpgeld, ook wel van «werpghelde daer de rekeninge gheleit en ghewerpen is» ¹⁾.

¹⁾ ALPH. DE SCHODT. *Le jeton considéré comme instrument de calcul*, in *Revue de la Numismatique belge*, 5de serie, tome V, blz. 9 (extrait).

De boven beschreven neuzenpenningen zijn vermoedelijk eveneens bij het rekenen gebezigd. Gewone gildepenningen zijn ze in ieder geval niet geweest, want ze dragen geen nummer, wat de als controle-middel dienstdoende gildepenningen meestal wél doen. Het is niet onwaarschijnlijk, dat de neuzen-legpenningen op de jaarvergaderingen zijn uitgereikt, mogelijk wel als premies aan hem of aan haar, die den meestongewonen neus aan de dischgenooten te bewonderen gaf.

De zilveren penning van het jaar 1637 kan aan een koning van het gilde zijn vereerd.

De neus is te allen tijde een punt van groot gewicht aan 'smenschen gelaat geweest. Wij weten het «Wie zijn neus schendt, schendt zijn aangezicht». In de groote *Encyclopaedie* leest men op het woord Nez: «Les physiognomistes ont voulu tirer de la forme, du relief plus ou moins accentué du nez toutes sortes d'indications. Pour eux les nez fins et aigus (nez de SAINT-SIMON) indiquent l'acuité de l'esprit. Les nez en bec d'aigle (du grand CONDÉ, de NAPOLÉON, de CATHÉRINE DE MÉDICIS, d'ELISABETH D'ANGLETERRE) — wij voegen er die van den Koning-Stadhouder WILLEM III en van de gebr. JOHAN en CORNELIS DE WIT bij — 1) l'instinct de domination, le nez fendu (de SAINT-VINCENT DE PAUL) l'indice d'une grande bonté, enfin on connaît le nez busqué du DANTE, le nez retroussé de CLÉOPATRE.

1) Onder de personen die een buitengewoon abnormalen neus hadden, mag men ook CYRANO DE BERGERAC noemen, wiens neus door EDM. ROSTAND is vereeuwigd, alsmede Koning FRANS I, die door het volk den bijnaam had gekregen van Roi Grand Nez, en RABELAIS, die zich zelve Alcofribas Nasier betitelde, wegens zijn vooruitstekenden, langen neus, die aan de punt zeer dik was. Mededeeling van den heer EMILE VAN HEURCK.

L'hérédité influe sur sa forme (nez des BOURBONS). En résumé le gable du nez varie à l'infini selon les races, les individus et l'âge.

Een andere schrijver over de kennis der gelaatskunde zegt: Hoe volmaakter een volksstam was, hoe edeler de gelaatstreken, hoe fijner de vorm van den neus. «So waren», zegt SCHACK, «die Nasen ¹⁾ der Repräsentanten des Geschmacks, des Geistes, und der Genialität, der GRIECHEN, im Allgemeinen gerade, krumm jedoch bei den Repräsentanten der Kraft und des kalt berechnenden Verstandes, den RÖMERN. «In der Regel», zegt SCHACK, mag men aannemen «das bei den kleinen und aufwärts gebogenen Nasen SCHLAUHEIT und LIST, bei den geraden und feinen GESCHMACK und DELICATESSE, bei den krummen VERSTANDESKLARHEIT und EGOISMUS, bei den plumpen und unförmlichen PLUMPHEIT und TAKTLOSIGKEIT» gevonden wordt.

Voor dichterlijk aangelegde personen was de neus een onuitputtelijke bron van meer of minder geestig geschreven satiren ²⁾. Een van de mooiste verzen, die op neuzen-karikaturen zijn gemaakt, is wel dat van den beroemden dichter HANS SACHS, die in 1550 een theaterstuk «Der Nasentanz» getiteld, heeft uitgegeven. Zie hier het begin van dit geestige stuk:

¹⁾ *Physiognomische Studien* von SOPHUS SCHACK. Aus dem Dänischen Jena 1881, I, blz. 51 en 54.

²⁾ Zie hier nog een paar aardige staaltjes, die wij aan eene mededeeling van den heer EMILE VAN HEURCK danken: «MILON au long nez, dit LUCIEN, flairer parfaitement le vin... O la belle trompe! quand MILON traverse un fleuve, il y prend des poissons».

Je vois le nez de MÉNIPPE, écrit NICARQUE, et lui-même ne doit plus être loin. Il arrivera, attendons seulement, car j'estime qu'il ne doit pas être à cinq stades de distance. Mais vois comme son nez avance. Si nous étions sur une colline élevée, nous apercevriens MÉNIPPE en personne.

SCHULTHEIS.

Nun schweigt, ihr Bauern, und tretet herzu,
 Hört was ich euch verkünden thu!
 Unser Vester Junker vom Rebenstein,
 Der hat einer ganzen Dorfgemein
 Die schönen drei Kleinod thun schenken,
 Wie sie da an der Stange schwenken:
 Ein Nasenfutter, Bruch und Kranz,
 Zu halten einen Nasentanz
 Auf heüting Tag, noch diesen Abend;
 Die grösst 'n drei Nasen werd 'n begabend,
 Die grösste Nas' gewinnt den Kranz,
 Und wird König am Nasentanz;
 Die and're g' winnt das Nasenfutter,
 Die dritt grösst' Nas' gar wohlgemuther
 Gewinnen soll allhie die Bruch,
 D'rum Jedermann sein Heil versuch';
 Jedoch soll ein Jeder sein' Nasen
 Durch mich vor besichtigen lassen
 Ob's tauglich sei am Nasentanz.

.

• Het is mij niet gelukt uit te maken in welke plaats
 bovengenoemde legpenningen zijn geslagen. Naar onze
 meening moet dit in Zuid-Nederland of in de Vlaamsch
 sprekende Noord-Fransche grensstreken worden gezocht,
 want geen enkele der omschriften is in zuiver Noord-
 Nederlandsch gesteld. Zinnen als: Liefhebber der neuzen,
 Den gulden van Nazarius, Dat is den gulden van Nazareth,
 Chaqun pour la syen, neuse siet uwen coninck en doet
 din hoet af, Der naes, nees, nys, noos, neussen, gulde

komen meer in Zuid- dan in Noord-Nederland voor. De vorm *gulde* wordt in Brabant, in Antwerpen en in Oost-Vlaanderen, bijv. te Gent, gebruikt. In Noord-Nederland sprak men, met uitzondering van Gelderland, van *gilde* ¹⁾. Muntteekens zijn niet aanwezig. Het sterretje aan het begin van het omschrift op den legpenning van 1608 deed mij aan Maastricht denken, te meer daar deze stad met het oog op hare duitsche en fransche omgeving uitnemend geschikt was om penningen met een mengelmoes van dialekten in de omschriften te slaan. Inderdaad hoort men te Maastricht, duitsch, fransch en nederlandsch spreken. Daarbij heeft de stad nog heden ten dage haar vroolijk karakter behouden, wat zij aan hare zuidelijke ligging vlak bij België te danken heeft. Evenwel mijne onderzoekingen daar ter plaatse genomen, hebben tot niets geleid ²⁾.

Nu wij weten, dat reeds in 1706 ordonnanties op Neuzengilden in Antwerpsche almanakken zijn opgenomen, is de kans vergroot, dat onze boven beschreven gildepenningen met groote neuzen uit Antwerpen afkomstig zijn.

Ook in deze vermaarde koopstad ging het vroolijk toe, terwijl het vlaamsch, duitsch en fransch er als het ware inheemsch is, men hoort het overal spreken.

¹⁾ Mededeeling van Dr. BOEKENOGEN.

²⁾ In den zeldzamen *Nieuwen aengevaemen en nuttigen St. Nicolaes almanack van het jaer ons Heere Jesu Christi 1798*, te Maastricht gedrukt eigendom van den heer EMILE VAN HEURCK te Antwerpen, komen in het mengelwerk vier houtsneden voor, ruiters te paard voorstellende, met steken versierd en wier hoofden misvormde neuzen vertoonen. Bij No. 18 staat geschreven: Den Generael Krulneuse, No. 19 heeft: Den Generael Major Spits-neuse, No. 20 Den Cornet Plomp-neuse, No. 21 Den Colonel Kleyn-neuse.

Men had in het munthuis aldaar ten overvloede gelegenheid allerlei soort penningen te laten vervaardigen. De gildepenningen van Antwerpen zijn voor het meeren-deel klein van omvang, enkele slechts zijn grooter dan de gewone legpenning. De gildepenningen der kramers, graanhandelaars en schoolmeesters hebben dan ook geheel het uiterlijk van legpenningen, vandaar dat VAN ORDEN meende, ze in zijn *Naamlijst van Nederlandsche legpenningen* te moeten opnemen, waar ze respectievelijk onder de Nos. 404, 1089 en 659 zijn beschreven. De schoolmeesterspenning heeft tot opschrift «De gulde der schoelmeesters binnen Antwerpen 1562». De uitdrukking «gulde» komt echter op meerdere Antwerpsche gildepenningen voor, het was daar blijkbaar een zeer algemeen gebruikelijk woord.

Met het bedevaartsoord Nazareth in Oost-Vlaanderen hebben onze penningen beslist niets te maken gehad, daar ze niet het minste kerkelijk karakter vertoonen. Bij den ommegang ter eere van O. L. Vrouw van Nazareth, die tot in de XVe eeuw opklimt en die door vreemdelingen van heinde en ver wordt bezocht, werden, wel is waar, «vaenkens (vlaggetjes) roosenhoeykens, medaillen en wassen keerssens» verkocht, die een ruime bate in de kerkelijke kas aanbrachten, maar al deze zaken droegen een religieus karakter. (Zie: CELIS, *De Bedevaartplaatsen in Oost-Vlaanderen, Gent 1914*).

Nazarius ¹⁾ en Nazareth heeft men met het woord neus in verband willen brengen, de eerste vorm heeft vermoedelijk een latijnsch tintje. Het is immers bekend,

¹⁾ NAZARIUS is echter ook een heilige geweest, een martelaar uit den eersten Christentijd, wiens naamdag op 28 Juli wordt gevierd. Er zijn meerdere heiligen van dien naam.

dat in vroeger eeuwen, het latiniseeren van eigennamen bij ons aan de orde van den dag was.

De letters s. s. R op den zilveren penning van 1637 zijn met zekerheid niet te verklaren, mogelijk hebben zij *Salve Summe Rex* beduid, een uitroep, die bij het Koningshoofd past. Met de letter D, echter, op den neus van een der personen op de keerzijde van dien penning — blijkbaar heeft de tweede neus ook een letter gehad, waarvan de sporen nog zichtbaar zijn — weet ik in het geheel geen raad. Vermoedelijk heeft deze spotpenning wel een historischen achtergrond gehad. Hij is dikker dan de gewone legpenning, kan als gildepennig, maar stellig niet als rekenpenning, dienst hebben gedaan. Koperen exemplaren ervan zijn mij niet bekend. De zilveren komen echter ook zeldzaam voor.

Voor het oogenblik is, om begrijpelijke redenen, in de Antwerpsche archieven geen nader onderzoek in deze te doen. Wij hopen en vertrouwen echter van ganscher harte, dat wanneer onze zuidelijke bureu, de thans zoo diep beproefde Belgen, in volgende jaren, als zij, dank zij hunne groote energie en kunde, de tragedie, die thans in hun arm land wordt afgespeeld, zullen zijn te boven gekomen, een hunner de herkomst der zoo eigenaardige neuzenpenningen zal weten te ontdekken, want dat de oorsprong dier curieuse stukjes in Zuid-Nederland en in de eerste plaats in Antwerpen moet worden gezocht, blijven wij met zekerheid gelooven.

MARIE G. A. DE MAN:

Hier ziet gy pronken triumphant, De schoonste Neufen van het Land.
 Ici vous voyez, mes amis, Les plus jolis nez du pays.

Wy gao met gewapend hand
 Reut na 't deftig Neufe Land.
 Neus nos preude, domme ordels
 A u gus des nez remués.

Ik ben eenen Suppliant
 Die voer niemard lichaam in 't Laod.
 Pour la misse et le nez lubri-
 Je suis un plaignant sur-tout.

Nietjke bonneus wuutswaol
 Zulke Neufen zyn charmant.
 Couste, als on ordines
 Un tel nez a rachement.

Wy verrekken vralys want
 't Neus geflagt is een pleisur
 Chastez li net een pleisur
 Es recusse leur amours.

O gy Smeeten, Voet! E in schand
 Smet die vulligheid in 't zaad.
 O Et si fait cela mauvais
 Et met v'arde pas haireux?

Ik, 'en Marotte Niscent,
 Zyn effen geouck bykaet.
 Moi, et un nez le marotte
 Sans doute un nezle toet.

Ik lmoor hier Ebbak d'Holland,
 Goed voer Neuspyn, kin en tand.
 Je fume in tabac d'Hollande
 J'aim v'ill net. Deu fait effand.

Saery van Neus en lyn van haer
 Braeg my wed. dan sterken haer
 Dix ces pointe au vrai miracle
 Dix le pointe avec le cordille.

Makts u vpoorn gy liere d'au.
 't gelyk gen bek van een Etsen
 Mon nez est rare et glorieux
 C'est comme et les de faiseurs.

Mynen Smuulter noet een f'au
 Als van eenen Olfant
 Mon nez d'elephant en nez
 Fait la rime d'un Elfbear.

Op myn Neus liest 't sterken
 V'elken, P'uren, P'uiscep, Brand.
 J'aim trop les fortes V'itons
 Mais nos est crever de boureux.

Mynen Bekneus zingt charmant
 De Verlossing van Brabant
 Mon nez chante et pillant
 Et le plus beau de brabant.

Clit van Vullhoeden stant,
 Lykt hy juft een Luitenant
 De Color le nez teurant
 Pour la p'otestade haest.

'K goet u teuzs een Smeekwant
 Rabbi-neuken, met myn hond.
 E Mon nez de rabbi est bien fait
 Et sans tel je terras fort laid.

Mynen stuten bloed verwaet
 Smeekt van mynen Puill-neus schand.
 Mon nez vermeut s'est un niche
 Et chacun est de ma niche.

Dat 't geen wonder, v'it bylat
 Of 'er beus was op geplaat
 Les nez-rare premier
 De min beus nez fait le peudat.

K vreu met Brillen nog Verhoes
 Geen bekwaem Neus in 't Land.
 En lunettes, c'est le nez im
 Et vive au nez jusqu'au nez.

Mynen loof tol aan de rand
 Van dees doos souf ik galant.
 Mon nez de tabac karbonille
 Est de respirer toujours mequille.

Zoo een Neus als d'uw 't ischand
 Zou my sicken in myn hand.
 Pour un nez fera toujours beste
 Condamnez le à la refrete.

Let den eens een dees ken
 Stiet een onder diok geploet
 P'ici au nez long et point
 Il est bien dige d'etre en.